บทที่ 2 การตรวจเอกสาร

2 การตรวจเอกสาร

2.1 ทฤษฎีและกรอบแนวคิดของการวิจัย

ความเปราะบางสู่ความยากจน จัดแบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ความเปราะบางสู่ความยากจนแบบชั่วคราว และความเปราะบางสู่ความยากจนแบบเรื้อรัง สาเหตุของความเปราะบางสู่ความยากจน อาจเกิดจาก การเผชิญความเสี่ยงส่วนบุคคลและสภาวะแวดล้อม หรือการมีศักยภาพต่ำในการหารายได้ในระยะยาว ซึ่งมีสาเหตุเกิดจากปัจจัยอีกหลายประการ ดังแสดงในภาพที่ 2.1

การประเมินความเปราะบางสู่ความยากจนที่นิยม มี 3 วิธีหลัก ดังนี้

1. การประเมินความเปราะบางสู่ความยากจนจากอรรถประโยชน์ที่คาดหมาย (Vulnerability as expected utility: VEU) เป็นแนวคิดที่อาศัยพื้นฐานทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาคบ่งชี้ว่าอรรถประโยชน์ของครัวเรือนจะลดลง เมื่อครัวเรือนเผชิญความเสี่ยงและทำให้ความไม่แน่นอนในการบริโภคเพิ่มขึ้น เป็นการประเมินความเปราะบางจากความแตกต่างระหว่างอรรถประโยชน์ที่คาดหมายในอนาคตกับระดับอรรถประโยชน์ขั้นพื้นฐาน (Ligon and Schechter, 2003) วิธีนี้มีจุดเด่น คือ ผลการวิเคราะห์สามารถระบุได้ว่า ความเปราะบางสู่ความยากจนมีสาเหตุมาจากความยากจน ช็อก หรือความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่า อย่างไรก็ตาม วิธีนี้มีแนวทางที่ค่อนข้างยุ่งยาก นับตั้งแต่ขั้นตอนการสำรวจข้อมูลจนกระทั่งการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนการสำรวจข้อมูล คำถามเกี่ยวกับความเสี่ยงและผลกระทบของความเสี่ยงต่อการบริโภคต้องอาศัยการคาดคะเนจากผู้ให้สัมภาษณ์ จึงอาจทำให้ข้อมูลเกิดความคลาดเคลื่อน นอกจากนี้ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลต้องสร้างฟังก์ชันอรรถประโยชน์ของการบริโภค และเนื่องจากอรรถประโยชน์มีหน่วยวัดเป็นยูทิล ผู้ที่ไม่ใช่นักเศรษฐศาสตร์อาจไม่สามารถทำความเข้าใจผลการศึกษาได้

2. การประเมินความเปราะบางสู่ความยากจนจากการเผชิญความเสี่ยงที่ไม่ได้เตรียมการจัดการไว้ (Vulnerability as uninsured exposure to risk: VER) เป็นการวิเคราะห์ความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนแบบมองย้อนกลับไปในอดีต (backward looking)โดยการวัดสวัสดิการที่สูญเสียไปจากการเผชิญปัญหาที่ผ่านมาอันเป็นสาเหตุให้ครัวเรือนได้รับสวัสดิการต่ำกว่ามาตรฐาน (Hoddinott and Quisumbing, 2003) วิธีนี้มีข้อดี คือ ผลการวิเคราะห์ทำให้สามารถระบุได้ว่าช็อกระดับครัวเรือนและชุมชนส่งผลกระทบต่อสวัสดิการของครัวเรือนอย่างไร และสามารถเปรียบเทียบผลกระทบที่ต่างกันระหว่างประชากรแต่ละกลุ่มตัวอย่าง อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของวิธีนี้ คือ แนวคิดนี้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดความเปราะบางที่มีเป้าหมายทำนายเหตุการณ์ในอนาคตเพื่อป้องกันไม่ให้ครัวเรือนตกสู่ภาวะความยากจน จึงไม่สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ในการกำหนด

นโยบายลดความเปราะบางสู่ความยากจนได้ แต่ทำให้ทราบว่าช็อกสร้างความสูญเสียมากน้อยเพียงไรเท่านั้น และต้องใช้ข้อมูลอนุกรมเวลาซึ่งควรจะมากกว่า 3 ปีขึ้นไปจึงจะทำให้การกะประมาณน่าเชื่อถือ ซึ่งโดยทั่วไปข้อมูลอนุกรมเวลาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิมักไม่ได้ทำการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับช็อก และผลกระทบของช็อก ซึ่งเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวิเคราะห์ความเปราะบางสู่ความยากจนตามแนวคิดนี้

3. การประเมินความเปราะบางสู่ความยากจนจากความยากจนที่คาดหมาย (Vulnerability as expected poverty: VEP) เป็นแนวคิดที่นำมาประยุกต์ใช้วิเคราะห์ความเปราะบางสู่ความยากจนค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองไปในอนาคตและประเมินว่าโอกาสที่ครัวเรือนจะตกอยู่ในภาวะความยากจนนั้นมากน้อยเพียงใด โดยวัดจากความน่าจะเป็นที่ครัวเรือนจะตกอยู่ในความยากจนด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในอนาคตเป็นเท่าใด ถ้าค่าใช้จ่ายของครัวเรือนต่ำกว่าเส้นความยากจน (Chaudhuri et al., 2002) วิธีนี้มีข้อดี คือ สามารถประมาณค่าโดยใช้ข้อมูลภาคตัดขวาง 1 ปีได้ แต่อย่างไรก็ตามการใช้ข้อมูลภาคตัดขวาง 1 ปี มาทำการวิเคราะห์ ผู้ศึกษาต้องสร้างข้อสมมติที่ชัดเจน กล่าวคือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยลักษณะพื้นฐานของครัวเรือนกับการบริโภคคงที่ และ 2) ความผันแปรของความไม่แน่นอนในการบริโภคระหว่างครัวเรือน คือ ความ ผันแปรของความไม่แน่นอนในการบริโภคระหว่างช่วงเวลา อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของวิธีนี้ คือ ข้อสมมติดังกล่าวอาจไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงเนื่องจากการบริโภคอาจเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต และความผันแปรของความไม่แน่นอนในการบริโภคระหว่างครัวเรือนไม่สามารถใช้แทนความผันแปรของความไม่แน่นอนในการบริโภคระหว่างช่วงเวลา

ในปัจจุบัน การเลือกแนวคิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์และข้อจำกัดของงานวิจัย ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหามาตรการในการลดความเปราะบางสู่ความยากจน จึงจำเป็นต้องคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคต มุ่งวิเคราะห์แบบมองไปข้างหน้า (forward looking) จึงเลือกวิเคราะห์ความเปราะบางสู่ความยากจนตามจากความยากจนที่คาดหมาย (VEP) ตามแนวคิดของ Chaudhuri, Jalan and Suryahadi (2002) พิจารณาความคาดหวังว่าจะจน (Expected Poverty: VEP) กล่าวคือ ความน่าจะเป็นที่ครัวเรือนจะตกสู่ภาวะความยากจนเมื่อการบริโภคหรือรายได้ของครัวเรือนในอนาคตเปลี่ยนแปลงไป มีสูตร ดังนี้ (Chaudhuri , 2003)

$$v_{\alpha,ht} = F(z)\int_{c}^{z}\left(\frac{z - c_{h,t+1}}{z}\right)^{\alpha}\frac{f(c_{h,t+1})}{F(z)}dC_{h,t+1}$$

โดยที่ V_{ht} คือ ระดับความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือน h ในปัจจุบัน

Z คือ เส้นความยากจน หรือค่าใช้จ่ายขั้นต่ำที่จำเป็นต่อการยังชีพ

C_h คือ ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคหรือระดับรายได้ของครัวเรือน h ในเวลาที่ t

$f(C_{h,t+1})$ คือ ฟังก์ชันการบริโภคในอนาคตของครัวเรือน h

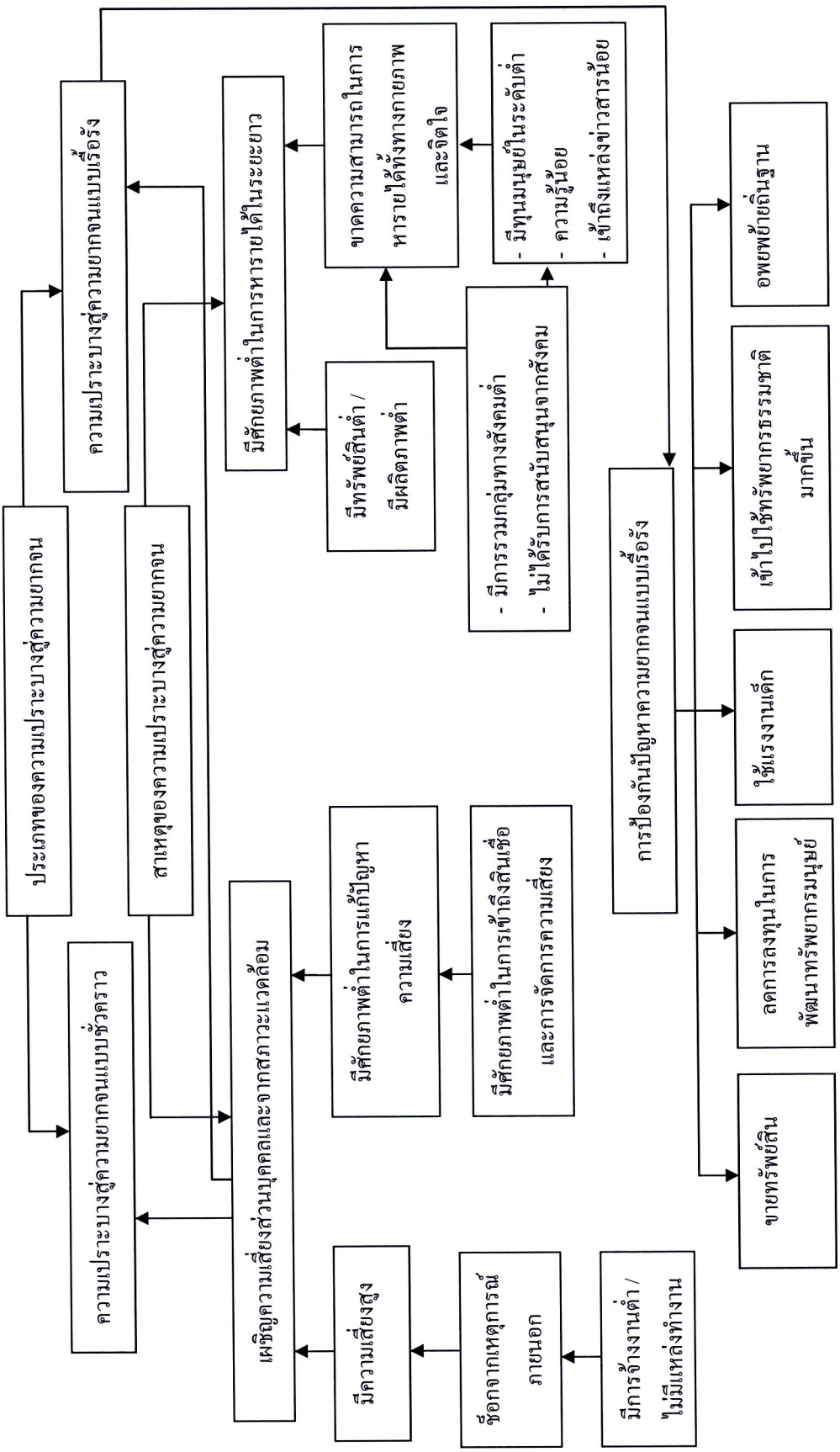

ที่มา: ดัดแปลงจาก Chaudhuri (2003: 44)

ภาพที่ 2.1: แนวคิดการวิจัยด้านความเปราะบางสู่ความยากจน

2.1.1 แบบจำลองความเปราะบางสู่ความยากจน

จากกรอบแนวคิดความเปราะบางสู่ความยากจนของ Chaudhuri (2003) ประกอบกับกรอบการวิเคราะห์ความเปราะบางสู่ความยากจน (ตารางที่ 2.1) สามารถเขียนสมการการบริโภคหรือรายได้ ดังนี้:

$$\ln C_h = X_h \beta + e_h$$

โดยที่ C_h คือ ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค หรือรายได้ของครัวเรือน h

X_h คือ ตัวแปรลักษณะครัวเรือนและสภาพโครงสร้างพื้นฐานของครัวเรือน เช่น ขนาดครัวเรือน ขนาดพื้นที่ทำกิน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน เป็นต้น

β คือ ค่าพารามิเตอร์ของค่าสัมประสิทธิ์

e_h คือ ปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่สามารถกำหนดได้

สมมติให้ $e_{ht} \sim iid\ N(0, \sigma^2(X_h))$ กล่าวคือ มีการแจกแจงแบบปกติและเป็นอิสระต่อกัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับศูนย์ และมีความแปรปรวน เท่ากับ $\sigma^2 X_h$ และสมมติว่าโครงสร้างของเศรษฐกิจค่อนข้างมีเสถียรภาพหรือไม่ผันผวนและให้ β คงที่ระหว่างช่วงเวลา t ดังนั้น ความผันผวนของการบริโภคของครัวเรือนจึงเกิดจากช็อกในระดับครัวเรือน (e_h) จากข้อสมมติให้การบริโภคมีการแจกแจงแบบปกติ คำนวณความน่าจะเป็นที่การบริโภคของครัวเรือนจะต่ำกว่าเส้นความยากจน และคาดคะเนระดับของความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือน ได้ ดังนี้

$$\hat{V}_h = \hat{P}r\ [\ln c_h < \ln z \mid X_h] = \Phi\left[\frac{\ln z - X_h\hat{\beta}}{\sqrt{X_h\hat{\theta}}}\right]$$

โดยที่ Φ แทน standard normal cumulative distribution

ตารางที่ 2.1 แนวคิดในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจน

ทรัพย์สิน	รายได้	ความอยู่ดีกินดี – ประสิทธิภาพ
• ทุนมนุษย์และแรงงาน • ทุนธรรมชาติและหรือการเงิน • สินค้าที่ใช้ร่วมกัน(Common goods) หรือสินค้าสาธารณะ(Public goods) • ทุนทางสังคม	• ผลตอบแทนจากกิจกรรมและสินทรัพย์ที่ลงทุน • ผลตอบแทนจากการจัดการสินทรัพย์ • การออม สินเชื่อและการลงทุน • การจ่ายโอนและการชำระเงิน	มีความสามารถในการจัดหาปัจจัยในด้านต่างๆ เช่น • การบริโภค • โภชนาการ • สุขภาพ • การศึกษา
ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงด้านทรัพย์สิน	**ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงด้านรายได้**	**ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงด้านความอยู่ดีกินดี**
• สูญเสียทักษะด้วยสาเหตุจากสุขภาพหรือการตกงาน • ขาดความมั่นคงในการถือครองที่ดินหรือมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอื่นๆไม่แน่นอน • เกิดความสูญเสียแก่ทรัพย์สิน จาก ภูมิอากาศ สงครามหรือภัยพิบัติอื่นๆ • การได้สิทธิ์เข้าใช้และมีมติ กฎเกณฑ์ในการรักษาสินค้าสาธารณะไม่ชัดเจน • การฝ่าฝืนกฎเกณฑ์และความเชื่อ • สูญเสียมูลค่าทรัพย์สินหรือกองทุนเงินบำนาญจากภาวะเงินเฟ้อ ตลาดหุ้น หรือความล้มเหลวของอัตราการแลกเปลี่ยนเงิน	• ความเสี่ยงของผลผลิตจากภัยพิบัติและความขัดแย้ง • ความเสี่ยงด้านราคาผลผลิต • ความแปรปรวนของรายได้และมูลค่าของสินทรัพย์ • ความเสี่ยงด้านผลตอบแทนจากการออมหรือการลงทุน (จากเงินเฟ้อ) • ความไม่แน่นอนในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตหรือกระแสเงินสดระหว่างการผลิต • การบังคับใช้ของสัญญาที่ไม่สมบูรณ์ เช่น การจ่ายเงินสำหรับการส่งคืนสินค้าหรือบริการ • ความไม่แน่นอนในการจัดการแบบไม่เป็นทางการ การป้องกันความเสี่ยงอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การแก้ปัญหาความเสี่ยงโดยใช้เงินที่ลูกหลานส่งมาให้อาจไม่ปรากฏชัดเจน • ความไม่แน่นอนในการจัดสรรด้านการอุดหนุนสาธารณะ เช่น ความเสี่ยงที่จะเกิดการกีดกัน จากเครือข่ายความปลอดภัย • ความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโอกาส • ความเสี่ยงในนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ความน่าเชื่อถือและความรับผิดชอบในการดำเนินนโยบายอย่างต่อเนื่อง	• ความเสี่ยงด้านราคาอาหารในตลาด • ความสามารถในการหาอาหารและความเสี่ยงจากนโยบายควบคุมปริมาณ • ความไม่แน่นอนด้านคุณภาพของการจัดหาบริการด้านสุขภาพและการศึกษาแก่สาธารณะ • ความไม่แน่นอนเกี่ยวกับโครงการ นโยบายการจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและการศึกษา • ความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับสุขภาพและโภชนาการ (ความไม่แน่นอนอันเกิดจากการได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง)

ที่มา :ดัดแปลงจาก Dercon (2001: 17)

2.2 การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (Information) ที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเปราะบางสู่ความยากจนในต่างประเทศ

ปัญหาความเปราะบางสู่ความยากจนมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าปัญหาความยากจน เนื่องจากคนที่ไม่จนในปัจจุบัน ย่อมมีโอกาสที่จะกลายเป็นคนจนในอนาคตได้ ทำให้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเปราะบางสู่ความยากจนได้รับความสนใจมาก งานชิ้นเริ่มแรกงานหนึ่งของงานวิจัยที่เกี่ยวกับวิธีการประเมินความเปราะบางสู่ความยากจนศึกษาโดย Chaudhuri et al. (2002) ได้ทำการประเมินความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนในประเทศอินโดนีเซีย เพื่ออธิบายถึงแนวคิดและวิธีวิเคราะห์ความเปราะบางสู่ความยากจนของประเทศอินโดนีเซียด้วยวิธีการกะประมาณความเปราะบางสู่ความยากจนจากความยากจนที่คาดหมาย (Vulnerability as expected poverty: VEP) ที่อาศัยข้อมูลภาคตัดขวางจากการสำรวจครัวเรือนของประเทศอินโดนีเซียในเดือนธันวาคม 1998 กำหนดให้ครัวเรือนจะเปราะบางสู่ความยากจน เมื่อค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนน้อยกว่าค่าใช้จ่ายขั้นต่ำที่จำเป็นต่อการยังชีพหรือเส้นความยากจน ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) ประชากรในประเทศอินโดนีเซียยากจนร้อยละ 22 ของประชากรทั้งประเทศ แต่จากการประมาณค่าประชากรที่เปราะบางสู่ความยากจนในอนาคตมากถึงร้อยละ45 ของประชากรทั้งประเทศ 2) นโยบายการแก้ปัญหาความยากจนควรประกอบด้วย นโยบายการบรรเทาความยากจน และนโยบายการป้องกันความยากจน เพื่อลดความเปราะบางสู่ความยากจน 3) ครัวเรือนแต่ละกลุ่มมีสาเหตุของความเปราะบางสู่ความยากจนแตกต่างกัน สาเหตุหลักที่ทำให้ครัวเรือนในชนบทที่มีระดับการศึกษาต่ำเปราะบางสู่ความยากจน ได้แก่ ระดับการบริโภคเฉลี่ยที่คาดหมายในอนาคตต่ำ ส่วนสาเหตุหลักที่ทำให้ครัวเรือนในเมืองที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าเปราะบางสู่ความยากจน คือ ความไม่แน่นอนในการบริโภค ดังนั้น แนวทางการป้องกันและการแก้ปัญหาเพื่อลดความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนแต่ละกลุ่มจึงแตกต่างกัน ต่อมามีงานวิจัยที่อาศัยแนวคิด Chaudhuri et al. มาประยุกต์ใช้ โดย Hoddinott and Quisumbing (2003) ได้ประเมินความเปราะบางสู่ความยากจนทั้ง 3 วิธีหลัก ทั้งความเปราะบางสู่ความยากจนจากความยากจนที่คาดหมาย ความเปราะบางสู่ความยากจนจากอรรถประโยชน์ที่คาดหมาย และความเปราะบางสู่ความยากจนจากการเผชิญความเสี่ยงที่ไม่ได้เตรียมการจัดการไว้ งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับการประเมินความเปราะบางสู่ความยากจนจากการเผชิญความเสี่ยงที่ไม่ได้เตรียมการจัดการไว้ ซึ่งอาศัยข้อมูลจากเหตุการณ์ช็อก (shocks) ต่างๆ ในอดีต เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง เป็นต้น ที่เป็นสาเหตุการสูญเสียสวัสดิการของครัวเรือนที่วัดจากผลกระทบของช็อก หรือค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค เช่นเดียวกับ Ligon and Schechter (2003) ได้ประเมินความเปราะบางโดยใช้ฟังก์ชันอรรถประโยชน์ (utility function) ซึ่งเป็นการประเมินค่าความเปราะบางจากความแตกต่างระหว่าง

อรรถประโยชน์ที่คาดหมายในอนาคตกับระดับอรรถประโยชน์ขั้นพื้นฐาน การศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลเก็บซ้ำหลายปี (panel data) ของการสำรวจงบประมาณของครัวเรือนประเทศบัลแกเรีย ประกอบด้วย อายุ เพศ การศึกษา สถานะการจ้างงาน ระดับรายได้ของครัวเรือน และการบริโภค ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนได้รับการศึกษา จะเป็นครัวเรือนที่มีความเปราะบางน้อยกว่าครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนไม่ได้รับการศึกษาถึงร้อยละ 16 ครัวเรือนที่มีสัตว์เลี้ยงเป็นของตนเอง อาศัยอยู่ในชนบท มีลูกจ้างหรือคนงาน แต่เป็นครัวเรือนที่มีขนาดเล็ก จะมีความเปราะบางน้อย ส่วนเพศของหัวหน้าครัวเรือนไม่มีผลกระทบต่อความเปราะบาง แต่หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศหญิงจะอดทนต่อความเสี่ยงทั้งหมดได้ดีกว่าเพศชาย ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนสูงอายุจะมีความเปราะบางมากกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนอายุน้อย และถ้ามีการจัดสรรทรัพยากรที่ดี ไม่มีความเสี่ยงและมีความเสมอภาค ก็จะทำให้ไม่มีความเปราะบาง นอกจากนี้พบว่าความเปราะบางสู่ความยากจนของประชากรในประเทศบัลแกเรีย เท่ากับ 0.1972

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเปราะบางสู่ความยากจนในประเทศไทย

ในประเทศไทย งานวิจัยด้านความเปราะบางสู่ความยากจนยังมีอยู่จำนวนไม่มาก เนื่องจากความเปราะบางเป็นแนวคิดที่มีความเป็นพลวัตร จำเป็นต้องอาศัยฐานข้อมูลหลายช่วงปี งานวิจัยชิ้นแรกๆ จัดทำโดย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (2549) ทำการศึกษาการประเมินความเสี่ยงและความเปราะบางทางสังคม : การวัดภาวะความยากไร้และความเปราะบางสังคม สู่แนวทางนำไปปฏิบัติได้ในประเทศไทย งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการเดียวกับวิธีของ Chaudhuri et al. (2002) คือ ครัวเรือนจะตกสู่ภาวะความยากจน ถ้าค่าใช้จ่ายของครัวเรือนต่ำกว่าเส้นความยากจน โดยการประมาณการบริโภคต่อหัวของครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนชนบทที่เปราะบางต่อเนื่องและซ้ำซาก คือครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสาเหตุของครัวเรือนที่เปราะบางปีใดปีหนึ่งส่วนใหญ่เกิดจากความผันผวนของรายได้สูง และเป็นครัวเรือนที่ประกอบกิจการส่วนบุคคล นายจ้างและลูกจ้างเอกชน ความมั่นคงของรายได้มีผลต่อสวัสดิการของครัวเรือนเหล่านี้ งานวิทยานิพนธ์ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยฮันโนเวอร์ ดังเช่นงานของ พิไลวรรณ บุญสิน (2552) ทำการศึกษาเรื่องการทำฟาร์มแบบหลากหลายกับความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนในจังหวัดบุรีรัมย์ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อคาดคะเนความเปราะบางสู่ความยากจนและวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำฟาร์มแบบหลากหลายที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนตัวอย่างในจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิเคราะห์ความเปราะบางสู่ความยากจน พบว่า ครัวเรือนในจังหวัดบุรีรัมย์มีความเปราะบางสู่ความยากจนคิดเป็นร้อยละ 41.44 ส่วนผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือน พบว่า ปัจจัยได้แก่ สัดส่วนสมาชิกที่มีงานทำต่อสมาชิกใน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่ 31 มี.ค. 2555
เลขทะเบียน 250331
เลขเรียกหนังสือ

ครัวเรือนทั้งหมด รายได้จากนอกภาคการเกษตรของครัวเรือน จำนวนเงินกู้ยืมเพื่อการลงทุนทางการเกษตรของครัวเรือน มูลค่าของทรัพย์สินทุนสุทธิของครัวเรือน และการทำฟาร์มแบบหลากหลายมีความสัมพันธ์กับความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนเชิงลบ คือ ถ้าปัจจัยเหล่านี้มีค่าเพิ่มขึ้นก็จะทำให้ความเปราะบางสู่ความยากจนลดลง โดยสรุปพบว่า เมื่อเกษตรกรมีการทำฟาร์มแบบหลากหลาย จะทำให้ความเปราะบางสู่ความยากจนลดลง ในปีเดียวกัน วรอัศม์ ชีวชัยพิมล (2552) ทำการศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์จากผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติกับความเปราะบางสู่ความยากจนในจังหวัดนครพนม การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์จากผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนในจังหวัดนครพนม โดยการวิเคราะห์สมการการบริโภคด้วยวิธี FGLS และวิเคราะห์ปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์จากผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนโดยอาศัยแบบจำลอง โพรบิท (probit model) ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนในจังหวัดนครพนมมีความเปราะบางสู่ความยากจนคิดเป็นร้อยละ 42.57 และปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์จากผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติ มีผลช่วยลดความเปราะบางสู่ความยากจน แต่เนื่องจากแหล่งเก็บทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพย์สินชุมชนจำเป็นต้องพิจารณาถึงการใช้อย่างยั่งยืน และงานของ สุพรรณิกา ชนาวิรัตน์ (2552) ทำการศึกษาเรื่องรายได้นอกภาคการเกษตรกับความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อคาดคะเนความเปราะบางสู่ความยากจนและวิเคราะห์ปัจจัยด้านรายได้นอกภาคการเกษตรที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนตัวอย่างในจังหวัดอุบลราชธานี โดยการประมาณค่าแบบจำลองการบริโภคด้วยวิธี 3FGLS เพื่อคาดคะเนความเปราะบางสู่ความยากจน และอาศัยแบบจำลองโพรบิทในการวิเคราะห์ปัจจัยด้านรายได้นอกภาคการเกษตรที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจน ผลการคาดคะเนระดับความเปราะบางสู่ความยากจน พบว่า มีครัวเรือนที่เปราะบางสู่ความยากจนคิดเป็นร้อยละ 58 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ส่วนผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจน พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการบรรเทาความเปราะบางสู่ความยากจนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ประกอบด้วย รายได้นอกภาคการเกษตร จำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษาหรือจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป เงินออม เงินกู้ยืมเพื่อการลงทุนด้านการเกษตรและนอกเหนือการเกษตร มูลค่าทรัพย์สินเพื่อการผลิตด้านการเกษตรและนอกเหนือจากการเกษตร โดยสรุป ถ้ารายได้นอกภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นความเปราะบางสู่ความยากจนมีแนวโน้มลดลง และล่าสุด นิรัชรา เกิดบ้านชัน (2553) ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบของราคาข้าวต่อความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดบุรีรัมย์ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาปัจจัยและผลกระทบของราคาข้าวที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างในจังหวัดบุรีรัมย์จำนวน 598 ตัวอย่าง โดยการวิเคราะห์อาศัยการประมาณการสมการการบริโภคด้วยวิธี FGLS และการวิเคราะห์

ผลกระทบของราคาข้าวที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนโดยแบบจำลองโพรบิท พบว่าในปีเพาะปลูก 2549/50 ครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์เปราะบางสู่ความยากจน ร้อยละ 58.53 และในปีเพาะปลูก 2550/51 ครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์เปราะบางสู่ความยากจนลดลงเป็น ร้อยละ 41.47 สำหรับผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือน พบว่า ความเปราะบางสู่ความยากจนจะลดลงถ้าหากปัจจัยที่เกี่ยวกับจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของสมาชิกที่มีงานทำในครัวเรือน สัดส่วนสมาชิกที่มีงานทำต่อสมาชิกทั้งหมดของครัวเรือน รายได้จากนอกภาคการเกษตรของครัวเรือน สัดส่วนเงินกู้ยืมเพื่อการเกษตรต่อเงินกู้ยืมทั้งหมดของครัวเรือน และมูลค่าทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือนมีค่าเพิ่มขึ้น สำหรับปัจจัยด้านราคาข้าวของครัวเรือนโดยพิจารณาปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยการเปลี่ยนแปลงราคาควบคู่กับปัจจัยการได้รับประโยชน์จากราคาข้าวที่เกษตรกรได้รับ พบว่า ครัวเรือนเกษตรที่ขายข้าวในราคาที่สูงขึ้นและได้รับประโยชน์จากราคาข้าวสูงขึ้นจะมีความเปราะบางสู่ความยากจนลดลง โดยสรุปพบว่า ราคาข้าวที่สูงขึ้นจะส่งผลกระทบในเชิงบวกต่อความเปราะบางสู่ความยากจนก็ต่อเมื่อครัวเรือนนั้น มีผลผลิตข้าวที่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของครัวเรือน (sufficient rice for home consumption) และเหลือขายเท่านั้น

2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจนจัดแบ่งออกได้ 3 ระดับ ได้แก่ 1) ปัจจัยระดับภูมิภาค ได้แก่ ภูมิภาคที่ห่างไกลจากความเจริญ หรือภูมิภาคที่มีสภาพภูมิอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย หรือภูมิภาคที่มีฐานทรัพยากรต่ำ 2) ปัจจัยระดับชุมชน ได้แก่ การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน การกระจายที่ดิน การเข้าถึงบริการสาธารณะ หรือ โครงสร้างทางสังคมและทุนทางสังคม และ 3) ปัจจัยระดับครัวเรือน/บุคคล ประกอบด้วย ปัจจัยทางโครงสร้างประชากร เช่น ขนาดครัวเรือน โครงสร้างอายุของสมาชิกในครัวเรือน อัตราการพึ่งพิง และเพศ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น การจ้างงาน และการครอบครองสินทรัพย์ และปัจจัยด้านสังคม เช่น สุขภาพ การศึกษา และที่อยู่อาศัย (World Bank Institute, 2007) นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) ได้ประเมินปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยากจนในประเทศไทย โดยใช้ 2 แนวทางหลัก ได้แก่ การใช้วิธีสถิติวิเคราะห์ โดยใช้แบบจำลองโพรบิทและวิธีการประเมินปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียด ดังนี้

การวิเคราะห์สาเหตุของความยากจน โดยใช้แบบจำลองโพรบิท เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่อธิบายโอกาสในการตกเป็นคนยากจนของบุคคล ได้กำหนดตัวแปรอธิบายเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของคนจน เช่น อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน เพศของหัวหน้าครัวเรือน และ อายุของหัวหน้าครัวเรือน เป็นต้น และกลุ่มตัวแปรเชิงนโยบาย ได้แก่ ระดับการศึกษาของ

หัวหน้าครัวเรือน การเข้าถึงบริการสาธารณะต่าง ๆ เป็นต้น โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2543 ประกอบกับข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค) ปี 2542 ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เพิ่มโอกาสในการตกเป็นคนจน เรียงตามลำดับความสำคัญได้แก่ อาชีพเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินน้อยกว่า 40 ไร่ ครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่ ครัวเรือนที่มีสัดส่วนของสมาชิกอายุต่ำกว่า 25 ปีและครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนอายุมาก ตามลำดับ สำหรับปัจจัยที่ลดโอกาสในการตกเป็นคนจนเรียงตามลำดับความสำคัญได้แก่ ครัวเรือนที่มีผู้นำเป็นเพศหญิง ครัวเรือนที่อาศัยในเขตเมือง และครัวเรือนที่มีสัดส่วนสมาชิกอายุมากกว่า 25 ปี ตามลำดับ สำหรับกลุ่มตัวแปรเชิงนโยบาย ผลการศึกษา พบว่า การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการลดความเสี่ยงต่อโอกาสตกเป็นคนจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจะช่วยลดความเสี่ยงได้มากซึ่งนับเป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการลดความยากจน สูงสุดปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยลดโอกาสในการตกเป็นคนจนรองลงมาได้แก่การเข้าถึงบริการสาธารณสุข งบประมาณต่อประชากรในระดับจังหวัด การขยายตัวของรายได้เฉลี่ยต่อประชากร การเข้าถึงระบบคมนาคม และการเข้าถึงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ตามลำดับ

การศึกษาสาเหตุของความยากจนโดยใช้วิธีการประเมินปัญหาแบบมีส่วนร่วม โดยการเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นที่รวมถึงคนจนและคนด้อยโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาความยากจนที่คนในชุมชนประสบอยู่ ผลการศึกษา พบว่าสาเหตุของความยากจนเกิดจากปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และผลกระทบจากปัจจัยภายนอก สำหรับสาเหตุจากปัจจัยภายใน พบว่าคนจนเกิดจาปัจจัยบุคคลหรือสมาชิกในครอบครัว กล่าวคือ คนจนส่วนใหญ่มีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย เพราะประกอบอาชีพที่ไม่มั่นคงหรือมีรายได้น้อย คนจนส่วนใหญ่ขาดความรู้และความสามารถในการจัดการการผลิตและการลงทุนโดยเฉพาะเรื่องการออมทรัพย์ เนื่องจากคนจนส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ทำให้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพน้อย หรือขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเนื่องจากขาดสินทรัพย์ในการค้ำประกัน และมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการขาดทุนสูง คนจนส่วนใหญ่มีนิสัยหรือยึดทัศนคติที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเอง เช่น มีนิสัยเกียจคร้านและไม่พึ่งพาตนเอง ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย รักความสบาย (จึงไม่นิยมทำงานในภาคเกษตรกรรม เพราะเห็นเป็นงานที่หนักแต่มีรายได้น้อย) คนจนส่วนใหญ่มีภาระที่ต้องรับผิดชอบสูง เนื่องจากครอบครัวคนจนมักมีลูกมากหรือสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เนื่องจากพิการหรือเจ็บป่วย คนจนส่วนใหญ่มีภาระด้านหนี้สิน ที่ตกทอดลงมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ทำให้อับจนหนทางมากขึ้น สำหรับปัจจัยภายนอก หรือปัจจัยทางโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ทำให้คนจนเนื่องจาก สภาพแวดล้อมภายในชุมชนไม่น่าอยู่และไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้อัตราความเสี่ยง ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนมีสูง และ. ชุมชนขาด

กระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการองค์กรภายในชุมชน เพราะขาดความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขาดการเรียนรู้ต้นแบบจากชุมชนที่เข้มแข็งและขาดข้อมูลข่าวสารสำหรับผลกระทบจากภายนอก หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิดที่มีผลกระทบต่อคนจน ได้แก่ ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ วิกฤติเศรษฐกิจและความแปรปรวนของผลผลิตในตลาดโลก และความทรุดโทรมของแหล่งทรัพยากร

2.2.4 งานวิจัยด้านความเปราะบางสู่ความยากจนในประเทศไทยภายใต้โครงการความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยฮันโนเวอร์

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยร่วมกับมหาวิทยาลัยฮันโนเวอร์ดำเนินการสร้างฐานข้อมูลเชิงพลวัตรสำหรับการประเมินความเปราะบางสู่ความยากจน ของครัวเรือนชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลงานวิจัยที่ใช้ฐานข้อมูลของประเทศไทยกำลังดำเนินงานและมีบทความผลิตออกมาเป็นระยะๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดการปัญหาความยากจนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บทความที่มีการเผยแพร่ เริ่มต้นโดย Hardeweg, Praneetvatakul, Phung Duc and Waibel (2007) ได้เสนอขั้นตอนการวัดและสุ่มตัวอย่างในการศึกษาความเปราะบางสู่ความยากจนด้วยวิธีการสร้างฐานข้อมูลในประเทศไทยและเวียดนาม ทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติในการเก็บรวบรวมข้อมูลและสุ่มตัวอย่างของโครงการวิจัย และศึกษาถึงความเป็นไปได้และข้อจำกัดของการเก็บรวบรวมข้อมูลภายใต้เงื่อนไขข้อมูลทุติยภูมิที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยได้ทำการศึกษาใน 2 ประเด็น คือ 1) การออกแบบแบบสอบถามที่เป็นการรวมศาสตร์ในสาขาต่างๆ และมีจุดมุ่งหมายเพื่อวัดความเข้าใจด้านความเสี่ยง เหตุการณ์ช็อก และความเปราะบางสู่ความยากจน 2) การกำหนดตัวอย่างและขั้นตอนการสุ่มตัวอย่างที่จะนำไปใช้กับตัวอย่างจำนวน 2,200 ครัวเรือนทั้ง 2 ประเทศ จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการสำรวจความเปราะบางสู่ความยากจนที่มีประสิทธิภาพ และวิธีการสุ่มตัวอย่างทางสถิติที่ดี ภายใต้ข้อจำกัดของต้นทุนและข้อมูลทุติยภูมิที่มีอยู่ โดยการศึกษานี้ยังให้ความสำคัญในเรื่องความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการรับรู้ด้านความเสี่ยง เหตุการณ์ช็อก และความเปราะบางสู่ความยากจน รวมทั้งการสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายในระดับการศึกษาของประชากรที่นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลทุติยภูมิที่มีอยู่ ต่อมา Hardeweg and Waibel (2008) ทำการศึกษาเรื่ององค์ประกอบของรายได้และการเปลี่ยนแปลงรายได้ของครัวเรือนชนบทในประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบรายได้ครัวเรือนทั้งประเทศและรายจังหวัด ซึ่งพบว่า จังหวัดอุบลราชธานีครัวเรือนมีรายได้ต่อหัวมากที่สุด รองลงมาคือบุรีรัมย์ และนครพนมตามลำดับ นอกจากนี้ ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความหลากหลายของแหล่งรายได้และการเปลี่ยนแปลงรายได้ของครัวเรือน พบว่า รายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่ในจังหวัด

นครพนมและบุรีรัมย์มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย ส่วนรายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่ในจังหวัดอุบลราชธานีไม่มีการเปลี่ยนแปลง และพบว่าการเปลี่ยนแปลงรายได้ส่งผลกระทบปานกลางต่อความเป็นอยู่ของครัวเรือน นอกจากนี้ยัง พบว่าครัวเรือนมีรายได้ส่วนใหญ่มาจากแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตรใกล้เคียงกันทั้งสามจังหวัด และในปีเดียวกัน Tongruksawattana, Schmidt and Waibel (2008) ทำการศึกษาเรื่องความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือนเรือนเกษตรกรชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเทศไทย การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนกประเภทฟาร์มตามลักษณะของครัวเรือนเกษตรกร เพื่อทำความเข้าใจต่อผลกระทบและวิธีจัดการกับช็อกทั้งด้านภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร และพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนตามประเภทฟาร์มโดยพิจารณาปัจจัยด้านลักษณะประชากร เศรษฐกิจ และการผลิตทางการเกษตร ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนยากจนในปัจจุบันเป็นครัวเรือนขนาดใหญ่ ความหลากหลายของแหล่งรายได้ช่วยลดความเสี่ยงที่จะนำไปสู่ความยากจนของครัวเรือน การผลิตข้าวเชิงการค้าเพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนและการขายข้าวมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับรายได้ของครัวเรือน และครัวเรือนที่อยู่เหนือเส้นความยากจนจะสูญเสียรายได้จากเหตุการณ์น้ำท่วม ความแห้งแล้ง และการเจ็บป่วยของสมาชิกในครัวเรือนมากกว่าครัวเรือนที่ยากจนในปัจจุบัน นอกจากนั้นในปีเดียวกัน Liefner and Lohmann (2008) ศึกษาความสำคัญของสถานที่ตั้งของครัวเรือนที่มีผลต่อความเปราะบางสู่ความยากจนของครัวเรือน โดยวิเคราะห์ถึงความแตกต่างของต้นทุนในการขนส่ง ระยะเวลาในขนส่ง และรายได้จากการจ้างงานนอกภาคเกษตรในภูมิภาค ระหว่างครัวเรือนที่อยู่ชานเมืองกับครัวเรือนชนบท โดยทำการสำรวจครัวเรือนตัวอย่าง 2,186 ครัวเรือน ใน 3 จังหวัด คือ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และนครพนม พบว่า ครัวเรือนที่อยู่ชานเมืองมีอัตราการจ้างงานนอกภาคเกษตรสูงกว่า มีต้นทุน และระยะเวลาในการขนส่งที่น้อยกว่าครัวเรือนที่อยู่ในชนบท นอกจากนี้สถานที่ตั้งของครัวเรือนมีผลต่อการเพิ่มขึ้นของรายได้และการจ้างงานนอกภาคเกษตร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดความเสี่ยง เหตุการณ์ช็อก และความเปราะบางของครัวเรือนได้อย่างมีนัยสำคัญ ต่อมา Hardeweg, Menkhoff and Waibel (2009) ทำการศึกษาเรื่องความเสี่ยงของคนชนบทในประเทศไทย โดยการสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างในจังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ชอบความเสี่ยง นอกจากนี้พบว่าคนที่เป็นกลางทางความเสี่ยงและคนที่ชอบความเสี่ยงมีจำนวนน้อยในประเทศกำลังพัฒนา เป็นต้น ในปีเดียวกัน Tongruksawattana, Schmidt and Waibel (2009) เปรียบเทียบและประเมินผลเหตุการณ์ช็อกและการจัดการปัญหาที่เกิดกับเหตุการณ์ช็อกของครัวเรือนเกษตร ซึ่งใช้ข้อมูลภาคตัดขวางจากการสำรวจครัวเรือน 3 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เฉพาะในปี 2007 ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบ ทั้งจากเหตุการณ์ช็อกในด้านสภาพแวดล้อมทั่วไป เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม ศัตรูพืช เป็นต้น และเหตุการณ์ช็อกในด้านเฉพาะเจาะจง เช่น การเจ็บป่วย การเสียชีวิตของสมาชิก

ในครัวเรือน และการไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ เป็นต้น ความถี่และความรุนแรงของเหตุการณ์ช็อกนั้นพบแตกต่างกันที่ระดับรายได้ การกระจายรายได้ และระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตร ซึ่งพบว่า มีอิทธิพลต่อการดำเนินการและการตัดสินใจเลือก ทางเลือกในการจัดการกับเหตุการณ์ช็อก นอกจากนั้น Menkhoff and Rungruxsirivorn (2009) เช่นเดียวกันใช้ฐานข้อมูลที่สำรวจจากโครงการความเปราะบางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เฉพาะในปี 2007 ใน 3 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และนครพนม อาศัยข้อมูลภาคตัดขวางปีเดียวในการวิเคราะห์ เพื่อศึกษาถึงบทบาทของกองทุนหมู่บ้านในด้านการแข่งขันของสถาบันการเงิน พบว่ากองทุนหมู่บ้านเข้าถึงกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำได้ดีกว่าสถาบันการเงินของทางการที่มีอยู่ และกองทุนหมู่บ้านให้เงินกู้ยืมแก่ผู้ที่มีแนวโน้มที่จะเป็นลูกค้าของสถาบันการเงินนอกระบบและสามารถลดข้อจำกัดในการกู้ยืมได้ดีเช่นกัน จึงทำให้เงินกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านเป็นที่นิยมของประชาชนในพื้นที่วิจัย